

Rókusfalvy Pál (Budapest):

Az irodalom és a művelődéstörténet tanításának személyiségfejlesztő hatása és jövőépítő jelentősége

Előszó – utólag

Az írástanítás megszüntetése a kultúra (a művelődés) gyökerét metszi el, mivel egyidejűleg az olvasni tudás és az értelmes beszéd és gondolkodás képessége is elsorvad. Az írástanítás megszüntetése rövid idő múltán – szervezetten – az analfabétizmus világába vet vissza. Az egyre primitívebbé váló emberiség az íráselőtti, a történelemelőtti világba regrediál. Ebben a regresszióban nemcsak a kultúra pusztul el, hanem a kultúrateremtő képességünk is. Az ősbűn, a rettegés állapota következik el. Sőt, ez a helyzet rettenetesebb lesz, mint Vörösmarty Mihály látomása a Vén cigányban:

„Mintha újra hallanók a pusztán,
A lázadt ember vad keserveit,
Gyilkos testvér botja zuhanását,
S az első árvák sírbeszédeit.”

A „gyilkos testvér borja” helyett ugyanis a gátlástalan gonosz kezéből – amíg maga is elpusztul – az atombomba globális csapása semmisíti meg a Földet. — Vajon végiggondolták-e ezt az észak-amerikai oligarchia által manipulált közoktatás vezetői? Aligha.

Az írástanítás tehát alternatíva nélküli kategórikus létparancs a ráépülő összes művelődési feladatunkkal együtt. Már csak azért is, mivel a tizenkét évi liberális oktatás következményeként mára az általános iskolát végzett tanulók között egyre több a funkcionális analfabéta, aki nem jut el az értő olvasás szintjére. Közben a magyar gyermekre egy hamis „való világot” kényszerítettek, s úgy nő fel, hogy nem volt igazi gyermekkor.

Ahhoz, hogy a helyes útra visszatáljunk, a következőket kell tennünk.

Váljon újra családi szokássá a szülők esti meseolvasása (a népmeséké) álomba merülő gyermekeiknek. Az iskola úgy tanítsa meg a gyermekeket írni, hogy ők megszeressék az olvasást is. Az iskolai olvasmányokkal kezdettől fogva a nemzeti irodalmat szerettedék meg. A középfokú oktatásban tizenéves kortól kezdve az eddig száműzött, elfeledett magyar írók és költők (pl. Szabó Dezső, Wass Albert, Nyíró József, Tormay Cecil, Somogyvári Gyula, Reményik Sándor).

dor, Dsida Jenő, stb.) kötelező tantervi anyagként váljon az irodalmi nevelés szerves részévé.

Csak így remélhető a gondolkodás helyes irányú fejlesztésével egy, a hagyományokat is tisztelő észjárás szokássá alakulása. A magyar nemzeti művelődés csak így erősödik meg s teljeseedik ki újra.

Budapest, 2015. február

Bevezetés

Csupán pszichológus vagyok, aki nagyon szereti az irodalmat és felelősséget érez a magyar kultúráért. Ez határozza meg téma-megközelítésemet, és a témából fakad, hogy bőségesen élek majd az eredeti források idézésével.

A gyökerekig kívánok hatolni, ezért nem fogalmakról cserélek eszmét, hanem eleven dolgokat mutatok be, és ezekről mondom el tapasztalatomat és véleményemet.

Bevezetésként egy történelmi tényről emlékeztetlek, és egy személyes élményemről számolok be. A magyar nép a mohácsi csata, a magyar állam megszűnése után és ellenére kultúrájában, szokásaiban és nyelvében egységes maradt. Mi volt az az erő, amely ezt lehetővé tette? Nemeskürty István *Kis magyar művelődéstörténetében* (1994) ezt így foglalja össze: a reformáció elterjedése, a nemzeti nyelv tudatos, irodalmi igényű használata és művelése.

Ma más a helyzet, de nem jobb: van önálló magyar állam, de megroskadt a lélek. Idézek: „A koncentrált tőke az az újkori mammon, az a borzasztó hatalom, mely a nyugati társadalom egére ráborítja... egy világtörténelmi ítéletnek éjjelét... A tőke zsarnokoskodik, és parancsol teljhatalommal millióknak... a parasztság szintén földönfutó lesz... így készül a társadalom krízise, vagyis a régi társadalmi rétegek szétfoslása, amely magával hozza azt, hogy a rajtuk épült társadalmi rend elbukik... Nem tehetünk sürgősebb szolgálatot a keresztény civilizációnak, mintha e kérdést mindenütt napirendre tűzzük, és odahatunk, hogy e modern, kénköves és dinamitos tűz fel ne perzselje a keresztény társadalmat.”

Első hallásra azt hinnénk, hogy ez a globalizáló tőke mai világának láttelepe. Nem, ez egy több mint egy évszázaddal ezelőtt elhangzott ijesztő prófécia, mely mára valóság lett. Nem közgazdász vagy szociálpolitikus jövendölte, hanem 1894-ben egy római katolikus püspök, Prohászka Ottokár írta (*Mi a szociális kérdés? Magyar sion*).

A személyes élményem gimnazista diákéveimből tör fel. A budapesti Eötvös József Gimnáziumban az utolsó három esztendőben a magyar irodalmat Balassa László tanár úr tanította, aki osztályfőnökünk is volt. Személyisége és órái életemet végig kísérő fénylő nyomok.

Mondanivalómat a következő kérdések köré csoportosítom:

1. Az alapjelenségek – az ember, a művelődés és az irodalom – lényege és összefüggése.

2. A művelődéstörténet tanítása – vagy jövőt építő hagyományművelés?

3. Irodalomtanítás vagy egészséges lélekémbresztés?

4. Egyéni és közösségi öntudatunk ép működése.

Az egyes kérdések kifejtése után mondanivalóm lényegét tézisben foglalom össze.

1. Az alapjelenségek és összefüggésük

Ember – művelődés (kultúra) – irodalom.

Az egész problémakört megoldásával együtt tömören foglalja össze Imre Sándor a Családi nevelés fő kérdései címmel 1923-24-ben tartott előadás-sorozatában. *Az ember egységét, a műveltségét és boldogságát* együtt tárgyalja. ezt írja:

„Minden nevelőnek az az egyik legfőbb tudnivalója, hogy az ember testi-lelki egysége s a lelki élet egysége következtében nincs külön testi, külön értelmi, külön erkölcsi nevelés, hanem csak nevelés van, s ennek háromirányú hatása, három alapvető szempontja, lehet egyszer egyiknek, máskor a másiknak uralkodnia, de soha a három egymástól el nem választható, bár az összekötő szálak néha igen finomak.

A nevelés feladatainak ez az egybefonódása azt jelenti, hogy fejlettnak csak azt az embert tarthatjuk, aki mindhárom tekintetben fejlett, s a nevelés akkor éri el igazán a célját, ah mindhárom irányban felkelti a tudatos önnevelés törekvését...

Ebben a törekvésben nyilatkozik meg az ember *műveltsége*...

Ugyanezt kell tennie annak is, aki nem törődik – azt mondja – a műveltséggel, csak legyen a gyermeke *boldog*...

A boldogság: lelki nyugalom, csak a nyugodt lelkű ember boldog. S a lelki nyugalom nem ama boldoguláson dől el. A nyugalom: zavartalanság. Így nézve nem kétséges, hogy aki boldogságra akarja gyermekét nevelni, annak egészségesse, önálló gondolkodásúvá és tiszta jelleművé kell nevelnie... De nem szabad csalnunk sem magunkat, sem gyermekeinket: teljes zavartalanság nem az ember osztályrésze. Tehát a nyugalom sem, és így a boldogság sem. Nem adhatja ezt meg véglegesen senki senkinek, mert sohasem lehet tudni, kire mi vár az életben. Okos ember eszerint csak óhajtja ezt a gyermekei számára, de célul nem tűzi, mert hiába is tűzné. Célul tűzheti azonban, hogy rávezesse őket a boldogság útjára, s megadja, azaz kifejlődni segítse az emberi boldogság lehető biztosítékait: a testi, értelmi, erkölcsi fejlettséget, a fejlődésre való törekvést.”

E dolgok lényegének és összefüggésének részletesebb kifejtése érdekében induljunk ki az emberből.

A természettudomány eddigi eredményei alapján annyit állapíthatunk meg, hogy *az ember egységes, tudatosuló lelki természetű és cselekvésben tökéletesülhető élőlény.*

Lelki természete az állati létben gyökerező sok millió éves törzsfelődés eredménye, amely törzsfelődést – rövidített formában – fogantatása pillanatától minden gyermek végigjár. Az ember egyéni fejlődése is életjelenség, miként am lélegzés vagy az emésztés. Bonyolult, de egységes, természetes folyamat: nem-beli és egyedi lényegének élete végéig tartó kibontakozása, teljes emberségre jutása – személyiségfejlődés, amit Kölcsey Ferenc a *Parainesis*-ben így foglal össze: „ami felfelé nem hág, lefelé süllyed”.

Az élőlények közül egyedül az ember képes beavatkozni a saját fejlődésébe. Ebből ered mérhetetlen felelőssége, a kötelező művelődés felelőssége.

A fejlesztés: az emberegész, az egészség kibontakoztatása. Ez a nevelés: személyiségfejlesztés. Az öntudattal rendelkező ember számára önmaga fejlesztése, a „talentumok” kamatoztatása, az élet legnagyobb *értékére emelése* természeti törvényként érvényesülő létparancs. A művelődés ennek a természeti törvénynek az érvényesülése, az ember tökéletesedésének folyamata. Tökéletesedni annyi, mint emberré válni, *kultúremberré.*

Gróf Széchenyi István megfogalmazásában: „Minden kifejlődés, erő, érték és szerencse legmélyebb sarkalata a kiművelt emberfő. Benne teljesedik ki az ember igazi személyiséggé... A legmagasabb műveltség legközelebb jár a tiszta természethez. Mindkettőnek legszebb bája a nemes egyszerűség.”

Ugyancsak a XIX. században a poeta doctus, a házitanító Arany János így tant emberségre:

„Legnagyobb cél pedig itt a földi létben:
Ember lenni mindég, minden körülményben.”

Egyetemes igazságot fejezett ki. Fél évszázaddal később, pontosan erre rimelnek Albert Schweitzer szavai: „A kultúremler eszménye nem más, mint az olyan ember eszménye, aki igaz emberségét minden körülmények között megőrzi. A mi számunkra kultúremlernek lenni majdnem annyit jelent, mint a modern kultúra állapota ellenére megmaradni embernek.” (*Kultúra és etika.* 1923)

Az ember fejlődő lényegéből fakad a művelődés, a *kultúra*. A művelődés szükségszerűen személyiségfejlődés. Nem kell és nem is lehet külön „tanítani”. Egyszerűen emberré, teljes, egészséges emberré kell válni. S ebben az emberré válásban az egyik alapvető funkció és eszköz a nyelv, az írott *nyelv*, az *irodalom* is.

Mi a kultúra?

A kultúra az embernek az az értékalkotó tevékenysége, amellyel – a természet törvényeinek engedelmeskedve – anyagi és élő környezetét és benne önmagát mind nagyobb értékre emelve alakítja. A kultúra az ember legősibb és ugyanakkor legkorszerűbb, szükségszerű tevékenysége, amellyel törzsfelődése

megvalósul, emberré válása kiteljesedik. Sorvadása, megszűnése az ember, az emberiség és az Föld (a glóbusz, globális) pusztulását vonná maga után.

Melyek a kultúra *alkotó (integráns)* részei, mi a *lényegi mozzanata*, és mi benne a meghatározó?

A kultúra elnevezése a latin „colere”, „cultus” (művelni, művelt) szóból származik. Az „agricultura”, a földművelés a természettel és a munkával szoros kapcsolatban, mint munkakultúra jelent meg. Az embernek ebben az ősi foglalkozásában konkrétan érzékeltetni lehet, hogy az agricultura egyszerre jelenti a parasztembert, verejtékes munkáját a megmunkált, viruló földdel és – ahogyan falun még ma is nevezik – az „életet” jelentő gabonatermással együtt. A kultúrának tehát egyaránt integráns részei: az *ember*, a *tevékenység* és a *környezet*. A kultúra a tudományban, a művészetben és a technikában egyaránt fejlődést szolgáló tevékenység és eredmény, értékalkotás és érték. Az ember a kultúrának a *forrása, hordozója, célja* és – „kiművelt emberfőként” – *eredménye*. A *környezet* funkciója is többféle: egyrészt az értékalkotó tevékenység kerete és eszközi feltétele, másrészt alakított *eredménye*.

Az ember kultúrája – mivel lényegi mozzanata a fejlődés, a haladás, az élet legnagyobb értékére emelése – csakis *etikus* lehet. Ha nem etikus, ha végső célja, az ember fejlődése nem biztosított, akkor megszűnt kultúra lenni.

A kultúrában – mivel az az ember tevékenysége, és az ember lényege a lelki természete – az anyagi és a szellemi tényezők kölcsönhatásában a *szellemi (az emberi tényező) a meghatározó*.

A kultúra ezen alapkérdéseiről Albert Schweitzer már említett művében így ír: „A kultúra az egyén és a közösség anyagi és szellemi haladása, ... amennyiben és ameddig az a haladás haladását, az egyén szellemi tökéletesedését szolgálja.”

„A kultúra lényege szerint kettős. Az értelemnek a természeti erők feletti és az értelemnek az érzelmek feletti uralmában valósul meg... Tehát a kultúra fejlődésében az etikai haladás a lényeges és az egyértelmű, az anyagi a kevésbé lényeges és a kétséges.”

Úgy tűnik, hogy ez is egyetemes igazság. Makkai Sándor másfél évtizeddel később – 1937-ben Magyar nevelés, magyar műveltség című könyvében – ugyanezt így fogalmazta meg: „Mindenütt, ahol az eszközi javaknak önértéket tulajdonítanak, tehát túlbecsülik őket, arról tesznek bizonyosságot, hogy az ember mivolt színvonala, mértéke szegénytelenül alacsony.” Az erdélyi református püspök még egy súlyos következményekkel járó hibára, a „városi”, úri – mai szóval: elit – kultúrfogalom használatára hívja fel a figyelmet: „a városi, úri kultúrfogalomból származik a falu, a nép lenézése, ostoba megvetése. Az ember mivoltjának hihetetlenül hamis mértéke a nemzeti társadalom szétszakítottságának, az egység hiányának legmélyebb forrása.”

A népi és urbánus irodalomnak, kultúrának mesterségesen szított kettőssége máig akadály a nemzeti egység megteremtésének. Az elit kultúrfogalom, a kul-

túra kisajátító, elit értelmezése ma is erőteljesen érvényesül, illetve a korábbi, marxista, osztályharcos gőg változatlanul virulens. Az új, 1997-ben kiadott *Pedagógiai Lexikon*ban a műveltségről ezt olvashatjuk: „mindama... tudás és képesség rendszerezett összessége, melyet egy adott történelmi korban és társadalomban... a kulturális elit értékesnek minősít.” Számomra *egyetemes magyar kultúra* van: ez felemel és egyesít.

Az irodalomról most csak a következőket bocsátom előre.

A gyermek fejlődése tudatosuló eszmélés. Gondolkodása a beszédhez, nyelvhez kapcsolódva kifejlődik. Ahogyan a gondolkodás sem csupán értelmi művelet, hanem megismerő magatartás, az egész ember megnyilvánulása, úgy a beszéd és a nyelv is, több mint a szavak összefűzése. A nyelv élményeink kifejezésének, közlésének, a meghitt emberi érintkezésnek az eszköze, emberi kapcsolatok, közösségek megteremtője vagy rombolója. Eredendően azonban mégis csak arra szolgál ebben a világban, hogy – Tamási Áron módjára – „valahol ott-hon legyünk benne”. Egyén is, közösség is nyelvében él és nyelvében fejlődik. A nyelv értékét egy nemzet számára mély értelmű hasonlattal fejezi ki Sütő András az 1987-ben írott *Az álomkommandó* című színdarabjában: „A nyelv – nyelvünk – nem szentírás, mert annál is több: szentség, amely érvényességét nem érintik világnézeti korszakváltások, szentségünk és szentségtartónk, a magyarság szellemi értékeinek foglalata.”

Tézisbe foglalva: A kultúra és a nyelv – s benne az irodalom – emberi életjelenség, fejlődési folyamat, nemzetmegtartó erő s nemzetmegtartó tevékenység.

2. A művelődéstörténet „tanítása”

Megvallom, hogy a művelődéstörténet tanításának csak egyféleképpen látom értelmét: ha e tudomány tárgyát mint *élő hagyományt* műveljük.

Művelődéstörténeten én egy meghatározott földrajzi tájon élő népnek a szellemi és anyagi haladása történetét tárgyaló tudományt értek.

Általában fennáll a veszélye annak, hogy ha egy tudomány – amely egyszerre gondolkodásban előrehatoló folyamat és ugyanakkor eredmény, igazolt ismeretek rendszere – történelemmé, történetté válik, szerves élő jelenséggént elhal, és csupán elméleti vitaként, iskolák, ideológiák vetélkedéseként él tovább. Jó példa erre a filozófia.

A filozófia eredetileg elementáris erejű szellemi küzdelem az élet, az emberi lét végső kérdéseivel. Mára egymással vitatkozó filozófiai iskolák története. Pedig létünk kérdései ma is élő problémák, s minden nemzedék közvetlenül szembesül ezekkel. Sorskérdéseinkre ma sincsenek kész megoldási receptek. Bevált hagyományaink, szokásaink vannak, de ezek a rendbe állított értékek csak erőforrások, amelyek változó életkörülményeink között eligazodó értelmünket mozgósítják.

A művelődéstörténet a mindenkori nemzetsors figyelembevételével marad, illetve válik élővé. A tanítás ennél mindig több: igazságok lélektől lélekig hatoló áthagyományozása.

A művelődéstörténet tanítása tehát: egy nép életküzdelseinek és haladásának újra átélése, közben sorsa lüktetésének átvétele, továbbvitele és továbbadása. S ez a továbbadás – a mában a jövőépítés.

Tézisbe foglalva: művelődéstörténettel – miként a történelemmel is – nevelni csak – Németh László módján – hazaszeretettel lehet, vagyis a nemzet sorsához méltó magatartással, értékteremtéssel, szellemi és anyagi területen egyaránt.

3. Az irodalom „tanítása”

„Bizony, iskoláink nagyon sok tekintetben vétettek... azzal, hogy a magyar történelmet, a magyar irodalmat, a magyar földrajzot úgy tanították, mint a fizikát, a matematikát vagy más elvont tantárgyat. Azt nézték, hogy a tanuló tudja-e a leckéjét, vagy nem, de azzal, hogy magyar érzést tanul-e belőle, össze tudja-e azt (amit tanul) fogni egy magyar gondolatvilággá, átérzi, megérti, magáévá teszi-e azt, azzal az iskola bizony nagyon keveset törődött. Eleget semmi esetre.”

Az idézet hallatán arra gondolnák, hogy ezek egy irodalom vagy történelem szakos tanár gondolatai. Nem. Ezeket egy miniszterelnök mondta 1939 decemberében a magyar országgyűlésben az ország költségvetését előterjesztő beszédében. Gróf Teleki Pál volt az.

A magyar nyelv és irodalom tantárgy igen összetett. Ebből következően oktatásának célja, szemléletmódja, tartalmi megítélése, módszertana igen sokrétű, és sokféle megközelítésre ad lehetőséget. Már említett áldott emlékü magyartanáromnak, Balassa Lászlónak 1941-ben jelent meg egy könyve *A magyartanítás megújítása* címmel. Ebben azt hangsúlyozza, hogy „az irodalomtörténetnek sürgősen le kell mondania eddigi, uralkodó helyzetéről – az irodalom javára”.

A „tanítás” értelmezéséről.

Itt is használjuk ugyan a szót, de tisztázzuk: nevelünk, egész embert formálunk egy olyan sajátos eszközzel, tevékenységgel, amely az embernek minden más élőlénytől megkülönböztető, lényegi sajátossága: gondolkodással, szavakba öntött és mély érzelmekkel is átszőtt gondolatokkal, lélektől lélekig hatoló beszéddel. Minden irodalmi alkotás egy személy szerint hozzám szóló másik ember. Amikor azt hallom vagy olvasom, hogy:

„A gyűlöletnél jobb a tett,
Kezdjünk egy újabb életet.
Legyen minden magyar utód
Különb ember mint apja volt.
Ily áldozat
Mindig szabad.

Mert még neked virulnod kell o hon,
Vagy szégyen rögzik minden fiadon.”

akkor nem csupán a XI. századi magyar irodalomból egy vers (*Jóslat*) részletét észlelem, hanem maga Vörösmarty Mihály lép elé, szólít meg, a negyvenhét éves, mélyen érző és gondolkodó, hangyaszorgalmú költő ösztönöz élete példájával igényes hazaszeretetre, tökéletesedésre. Mégpedig úgy, hogy örök szégyenérzés nélkül nem tudnék rá nemet mondani, és nem cselekedni. S ettől – kettőnkől, kettőnk személyes találkozásától – lesz olyan kimeríthetetlenül gazdag az irodalom, az irodalmi nevelés: az alkotótól és tőlem, a befogadótól, a továbbgondolótól és továbbcselekvőtől. Ettől lesz – vers és próza – élmény, kimeríthetetlen élmény, határtalanul gyarapodó lelki gazdagság, hiszen a műfajok, szerzők, művek változatossága egy olyan csodálatos világba merít bele, amelynek hatásai – ha a közvetítés megfelelő – lényem minden rétegét és minden funkcióját – értelmemet, érzelmi életemet, törekvéseimet és értékvilágomat – egyaránt megérintik.

Nemcsak a tartalom, hanem a stílus is külön ható tényező. Erről Sütő András, akit Illyés Gyula „a jelenkori irodalom legnagyobb vigaszának” nevez, szépen ír: „Minden madár úgy énekel, ahogy a csőre áll. Én másképpen nem tudok énekelni, képtelen vagyok a drámában a köznapi nyelven egyáltalán megszólalni. Nyilván ez korlátja is annak a sokszor gyötrelmes bolyongásnak az anyanyelv univerzumában, amely mint létünk alapja is foglalkoztat. Mint az élet vize, mint az a belső erkölcsi erő, amely nélkül nincs se drámánk, se vígjátékunk, se semmink.” (*Sárkány alszik veled.* 1991)

Az irodalmi nevelés céljának és feladatának lényegét Balassa László munkája alapján foglaljuk össze. Az irodalmi nevelés célját ő a nagy íróknak a magyarság számára szóló örök mondanivalója meggyőző tolmácsolásában és ezen keresztül a magyarok egyetértésének, a nemzeti élet egységének munkálásában látja.

A (nyolcosztályos) középiskola két legfelső osztályában a feladatokat Balassa László így foglalja össze:

„Ne kergesse a tökéletes ismeretrendszer csalóka délibábját, hanem a tökéletes jellemű, művelt magyar eszménye felé vezessen.

Ne a szaktudomány érdeke lebegjen előtte, hanem a fejlődő emberé.

Nevek, címek, tartalmak és évszámok sivár emlékeztetése helyett szoktasson lényeglátásra és erkölcsi állásfoglalásra.

Az ismeretek szenvedőleges befogadása helyett inkább az egyéni ítéletalkotásra adjon alkalmat.

Ne csak sikeres érettségizőket képezzen, hanem neveljen gondolkodni és cselekedni tudó vezérfiakat a magyar jövődönék.”

Az irodalmi nevelés hogyanjában Balassa László kettőt tart fontosnak: 1. az olvasmányanyag megfelelő kiszemelését és 2. ennek nevelő szellemtől áthatott feldolgozását.

Valójában *mikor* kezdők az irodalmi nevelés?

Már az iskola első osztályában sem fehér lappal indul a gyerek. Magával hozza a család, elsősorban az édesanya hatását, az anya nyelvi hatását. Pótolhatatlan ez a hatás, az „anya nyelve”, az anyanyelv, amely egyszerre alakít gondolkodásmódot, magatartást és kultúrát. Végiggondoltuk-e, hogy mitől érett, elégedett egy felnőtt, vagy mitől válik boldogtalanná és esetleg gonosszá is? Bölcselkedhetünk, kitalálhatunk új módszereket, különféle tréningeket, egyet azonban nem pótolhatunk: az igazi, az éplelkűségekre vezető gyerekkort, az igazi lelki táplálékot nyújtó népmese világát a négy-hat éves korban, az édesanyák és az édesapák esti meséjét. Az anyatejjel szívott anyanyelv évezredek óta folyamatos, élő hagyomány, kulturális szokásrendszer. Az író is ebből a forrásból táplálkozik, amelyik a kollektív tudattalan sok évezredes mélyéből tör elő. Ritka élményként ezt éli át József Attila, akinek – úgy érzi – százezer ős fogja a ceruzáját, amikor verset ír. Mennyire megnő ebből a mélységből annak a négy sor-nak a távlata, amikor A Dunánál című költeményét így folytatja:

„Anyám kún volt, apám félig székely,
félig román, vagy tán egészen az.
Anyám szájából édes volt az étel,
Apám szájából szép volt az igaz.”

A gyermek első nyelvi próbálkozásai kapcsán az anyanyelv nemzetmegtartó szerepéről 1978-ban Sütő András – *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* címmel – így ír: „Anyanyelvünk! (...) Senki sem látta őt bölcsőben, de csecsemőarcát földidézheti magának, ha lehajol cseppet. Nem földig, nem az alázatig. Hanem ahol egy gyermeki tudat szintjén kezdenek a szavak nyiladozni. Induljatok el vele az anyanyelv ösvényein, és meglátjátok a bölcsőt, amelyért Körösi Csoma Sándorok hasztalan keltek nagy vándorútra. Akik a hiúság vásárterein kiléptek önmagukból, egyedül a gyermekkel jutnak vissza az egyetlen lehetséges otthon égtájai alá.” A beszélni kezdő gyermek első megnyilatkozásaiban a lélek ébredésére csodálkozhatunk rá.

Tézisbe foglalva: *a művelődéstörténet és az irodalom tanítása egészséges emberségre vezérlő, egyéni és nemzeti megújítást hozó lélekébresztés.*

Igen: „Ébreszd fel alvó nemzeti lelkedet!” Méltó dolog a költőt, Berzsenyi Dánielt idézni, aki A magyarokhoz két ódát is írt, és nem véletlen, hogy Kodály Zoltán ezt zenésítette meg, nem a másiakt, romlásunkról. Való, igaz:

„... Nem sokaság, hanem
Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat.”

Befejezésül e „Csuda dolgok” forrásáról szólok.

4. Egyéni és közösségi öntudatunk ép működése

A művelődés és az irodalmi nevelés ezt fejleszti.

Egy konferencia szervezői két kérdést tettek fel a résztvevőknek:

1. Hogyan lehet megszerettetni tanítványainkkal lakóhelyüket?
2. Hogyan lehet az Európai Unióhoz kapcsolódni, az egyetemes és a nemzeti értékek kölcsönös megbecsülésére nevelni tanítványainkat?

Egyetlen mondatban is válaszolhatunk: *meg kell kapaszkodni a gyökereinkben, és ragaszkodni kell az otthonunkhoz!* – Ennek a belső parancsnak a lényegét fejtjük ki röviden.

A családhoz, a nemzethez tartozás természetes és egyetemes létadottság. Van és hat. Ezt csak megtagadni lehet (önmagunkat, hazánkat, hitünket), s ez természetellenes, ez – köznapi szóval – meghasonlás. Ebbe belerokkan az ember, sőt még öngyilkos is lehet emiatt.

Az ember csak egyéni lényegének megfelelően képes emberhez méltóan élni és fejlődni. Személyisége ép működésének, egészségének alapfeltétele, hogy *önmagát és körülményeit helyesen ismerje, hogy az őt szülő közösség sorsát vállalja, és haladást eredményező módon alakítsa*. Ebben áll egyéni és közösségi azonosságtudatának, öntudatának ép működése. Egyéni és családi öntudatunknak, magyarságtudatunknak és európaiságunknak természetes fejlődésútját oly szépen írja le Babits Mihály *Hazám!* című versében – a szülői háztól, várostól, a „mappa szerinti” és az igaz országon át a „magát-tépő” Európáig, sőt a glóbuszig. S a családtól Európáig vezető állomásokat, szinteket nem lehet átugrani, kihagyni. Ezeket végig kell járni, mindegyikhez fel kell nőni. Ebben segít a családi, a nemzeti múlt. A magyarság legalább 1100 éve él a Kárpát-medencében, és 1000 éve alkot keresztény európai államot. Történelme során az események mindig alakították nemzeti identitását is. Ebben a folyamatban *hitélete, kultúrája, köznevelése* a meghatározó tényező. Ezek a legkoncentráltabb támadások idején is a *fennmaradás és az újraemelkedés alapfeltételeiként* működtek. Ez ma sincs másként, amikor az anyaországi és a kisebbségi létben egyaránt már pontosan megfogalmazhatók a károsító okok és a gyógyító fejlődés feltételei.

1937-ben Makkai Sándor *Magyar nevelés, magyar műveltség* című könyvében a szellemiségről és a nemzeti öntudat funkciójáról így ír: „Vége van annak a nemzetnek, amelyik elmondott a saját nagyságának igényléséről. Csakhogy a nagyságnak nem csupán külső lehetőségei vannak, hanem belsők is. Mikor egy nemzet politikailag és anyagilag sorsának mélypontjára érkezik, akkor nyílik meg előtte a nagyság másik útja. Nemzetünk érkezett ebbe a mélységbe, és jaj volna neki, ha öntudatosan meg nem látná, hogy mai helyzetében a nagyság belső és felfelé vivő útja nyílt meg, mely számára az egyetlen: szellemiségének

megtalálása és kifejtése a nemzeti műveltség értékeiben, melyek minden egyéb valóságnak megteremtői is lehetnek és lesznek számára.” Ez a felismerés mára – az európai integrációs folyamatban a tudás alapú gazdaság és információs társadalom korszakának kezdetén – csak erősödött érvényességében. Gyökerei az európai szellemiségben vannak, melynek ajándékát István király szükségszerűen a kor keresztény egyházának kezéből vette át. Ezt azonos értelemben hordozták és hagyományozták át „IV. Béla, Hunyadi Mátyás, Bethlen Gábor, Zrínyi Miklós, Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Eötvös József, Kemény Zsigmond, Mikó Imre, Tisza István, és annyi más, ebbe a sorsvonalba tartozó nagy magyar lélek Adyig” – mint ugyancsak Makkai Sándor felsorolja. Majd így folytatja: „A lelkeségre, humánumra, kultúrára, emberhez méltó életre vágyó magyarság ennél fogva mindig európai volt és az is marad.

Más kérdés, hogy ezt az igazságot maga Európa mennyiben méltányolja? Az erre adott felelet nem befolyásolhatja és nem változtathatja meg a mi életünk igazságát. Nem érte, az ő kedvéért, hanem *önmagunkért kell európai nemzetnek lennünk.*”

Jelen helyzetünket – összehasonlítva a mohácsi vész utáni állapottal – már a bevezetőben úgy jellemeztem, hogy önálló államban, de megroskadt lélekkel élünk. Ezt magunknak köszönhetjük, mert a történelmet nem vak erők irányítják, hanem nagyon is tudatos erők befolyásolják. Ebben az egyes állampolgárok vagy tevőlegesen és konstruktívan részt vesznek, vagy mosott agyú páriákként hagyják sodorni magukat. *A nemzet sorsáért* – akár tudja vagy nem tudja, akár vállalja, akár nem akarja vállalni – *minden magyar állampolgár felelős*, határon innen és határon túl egyaránt. Határon innen is élhetünk bénult sodródásban és határon túl, számkivetésben is maradhat az ember erős hitű és nemzetépítő. A sorsvállalás e két pólusának ábrázolására idézzünk meg két költőt.

Szentmihályi szabó Péter *Hazámban hontalan* című versében így jellemzi az első típust:

„Megcsúfolva már minden, ami szent,
Kossuth Lajos itt hiába üzent.
Ki emlékezik itt arra: 'dalom
viharodnak előjele, forradalom?'
A fő lehajlik, a hát begörbed,
tétlen vagy, bár életedre törnek.
Magyarország most temető –
régí kísértetek jönnek elő.
Már szinte megvetem magam:
élek hazámban hontalan.”

A számkivetésben is helytálló Wass Albert példázza *Hontalanság hitvallása* című költeményében:

„Hontalan vagyok,
de vallom rendületlenül, hogy Ő az út s az élet
és maradok ez úton, míg csak élek
töretlen hittel ember és magyar.”

Ma a magyar élni akarást kell az emberekben újraéleszteni. Offenzív stratégiát kell követni az élet és a kultúra minden területére kiterjedő, következetesen kemény önvédelemmel együtt. Kölcsey Ferenc intelme ma mindenkit kötelez: „Közdologban hallgatni, hol káros vélemény vagy tett nyilatkozik, hű polgárnak nem szabad.” *Egyszerre kell talpra állni és emelkedni.*

1. Népünknek egy évszázad szenvedését kell feldolgozni és sebeit meggyógyítani! *Az értelmesen feldolgozott szenvedés* hihetetlenül szilárd tartást ad, belőle hatalmas építő erő fakad.

2. *Minden erővel* meg kell indítani *minden magyar ember személyes fejlődését, egészségessé válását!* A nemzet többsége ma még nem hallja küldetésünk belső hangját. Az „elhivatottnak” ebben kell segíteni a többieket. A belülről fakadó *szolgálat lelke* még a feldolgozott szenvedésnél is hatalmasabb erő.

Sokak meggyőződését és elkötelezett tenni akarását fejezi ki Wass Albert, amikor 1992. november 21-edikére az Amerikai magyar Szövetség közgyűlésére küldött megnyitóbeszédében többek között a következőket írta: „a feladatok ma még nagyobbak, mint azelőtt. Először is nemzetté kell emeljük újra a fél évszázados kommunista diktatúra során megtört, hitét veszített néppé alázott magyarságot. Népünk nemzeti öntudatát kell visszaszerezni, mert ezen a földön csak nemzetnek lehet hazája. Népek mindössze otthona van. A haza: lelki, szellemi, politikai és gazdasági egység. Az otthon mindössze földet nyújt, védelmet nem.

Feladatunk tehát, ha még van ilyen, kettős!

Föl kell szabadítsuk Magyarországot ’fölszabadult’ népét attól a félelmetes lehetőségtől, hogy a jelen idők irányzatát követve nemzeti öntudatának végleges föladása árán a nemzetközi tőke rabszolgájává válják.

Széles körben ismertetnünk kell a félrevezetett világgal a valóságos magyar múltat, s az igazság feltárása által vissza kell szerezzük szétszakított népünk önrendelkezési jogát.”

Mondanivalóm egészét a következő zárótézisbe foglalom össze: *az egyén, a család, a nemzet és Európa jövőjét a művelődés és az irodalmi nevelés, az egyéni és a nemzeti öntudat ép működésén keresztül biztosítja.*

A magyarság „a legnagyobb szolgálatot akkor teszi a világnak,” – s írásomat Babits Mihálynak ezzel, a magyar kellemről alkotott véleményével zárom – „ha megőrzi nemzeti sajátságait, s megmarad annak, ami. Nemzet vagyunk a szó régi, szellemi, jogi, erkölcsi értelmében, nem pedig faj, a tülekedő fajok között, se nem valami nyomorult, kicsiny erőlködés a nagy erők félelmetes csataterén. Csak nem akarunk ilyenné válni? Meg kell maradnunk nemzetnek, léleknek, szabadnak, nemesnek, alkotónak, keleti nyugalomban, mely mindenkivel dacol, szellemi erőben, mely senkinél sem érzi hátrébb magát. Nem átváltozásra, ma-

gunkból való kikelésre van szükségünk. Inkább magunkhoz való visszatérésre. Magunkba szállásra”

2015. február 13.